

KAROLINUM POLITEIA

ALETTA
J. NORVAL
AVERZIVNÍ
DEMOKRACIE

Averzivní demokracie:

Dědictví a originalita v demokratické tradici

Aletta J. Norval

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Odborná redakce Ľubica Kobová
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2016

© Cambridge University Press, 2007

Translation and afterword © Jan Bíba, 2016

ISBN 978-80-246-3138-7

ISBN 978-80-246-3483-8 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Davidovi a Jamesovi

Emerson, když přemýšlí o myšlení nebo o konverzi
jako o opoziční či kritické, nazývá ji averzí.

Cavell, *Conditions Handsome and Unhandsome* (1990, 36)

Opakem k tomu mluvit reprezentativně sám za sebe (se souhlasem
někoho jiného) není: mluvit sám za sebe soukromě.

Opakem je nemít co říct, být bez hlasu, nebýt dokonce ani němý.

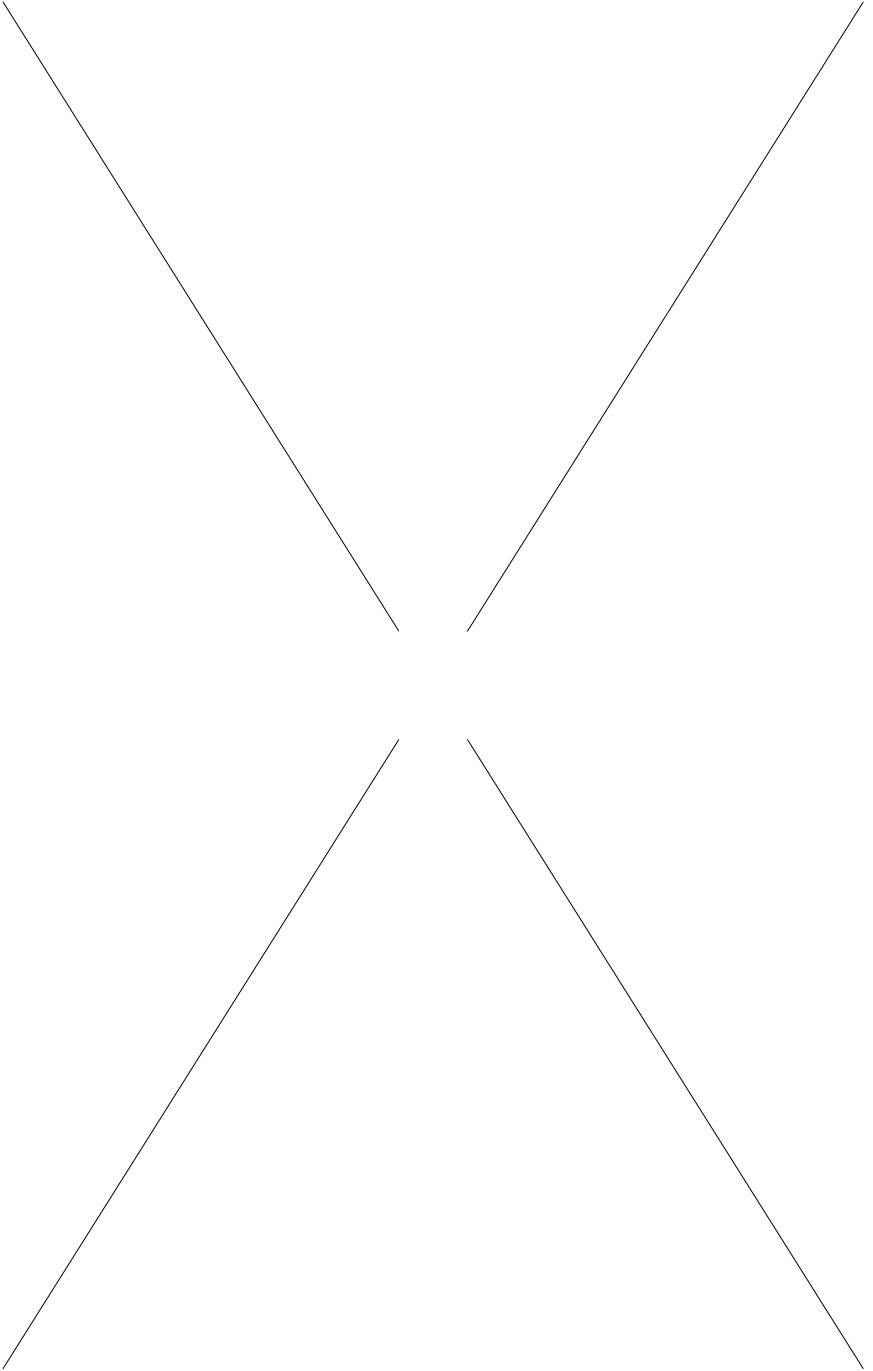
Cavell, *The Claim of Reason* (1982, 28)

Proto počítání jednotek, tj. toho, co se nazývá hlasy nebo v demokracii
volební hlasy [voix]... Čím je hlas nebo hlas ve volbách?

Derrida, *Rogues* (2005, 30)

OBSAH

11	PODĚKOVÁNÍ
11	ÚVOD K averzivnímu pojetí demokracie
31	KAPITOLA PRVNÍ Demokracie, univerzalizace a (ne)shoda
65	KAPITOLA DRUHÁ Demokratická argumentace: rétorika a obrazotvornost
109	KAPITOLA TŘETÍ Demokratická identifikace a změna aspektu
141	KAPITOLA ČTVRTÁ Demokratická subjektivita: příslib demokratického společenství
183	ZÁVĚR Averzivní demokracie – exemplárnost, imaginace a vášeň
209	DOSLOV Proč averzivní demokracie? (Jan Bíba)
217	REDAKČNÍ POZNÁMKA
219	BIBLIOGRAFIE
239	JMENNÝ REJSTŘÍK
235	VĚCNÝ REJSTŘÍK

PODĚKOVÁNÍ

Sepsání této knihy trvalo dlouho. Ráda bych poděkovala přátelům a kolegům za pomoc, kterou mi v různých podobách poskytli během let, kdy jsem na této knize pracovala. Mám štěstí, že působím na katedře, kde není nouze o intelektuální výzvy a inspiraci. Původní ideje této knihy byly zformovány v rámci doktorského semináře *Ideologie a diskursivní analýza* na Essexské univerzitě, kde jsem poprvé učila kurs o Wittgensteinovi pro skupinu doktorandů a postdoktorandů. Studenti tohoto semináře se ukázali jako pozorní a kritičtí čtenáři mé argumentace. Nemohu zmínit tento seminář, aniž bych okamžitě nemusela vzpomenout svůj obrovský dluh vůči Ernestu Laclauovi, jehož pronikavý a vnímavý styl politické analýzy mě inspiroval k tomu, abych se pokusila vypracovat specificky wittgensteinovský přístup k přemýšlení o demokratické politice. Mimoto jsem mu velmi vděčná za jeho úsilí vytvořit a podporovat institucionální prostředí a společenství, v nichž se intelektuální debata a potýkání se s řadou

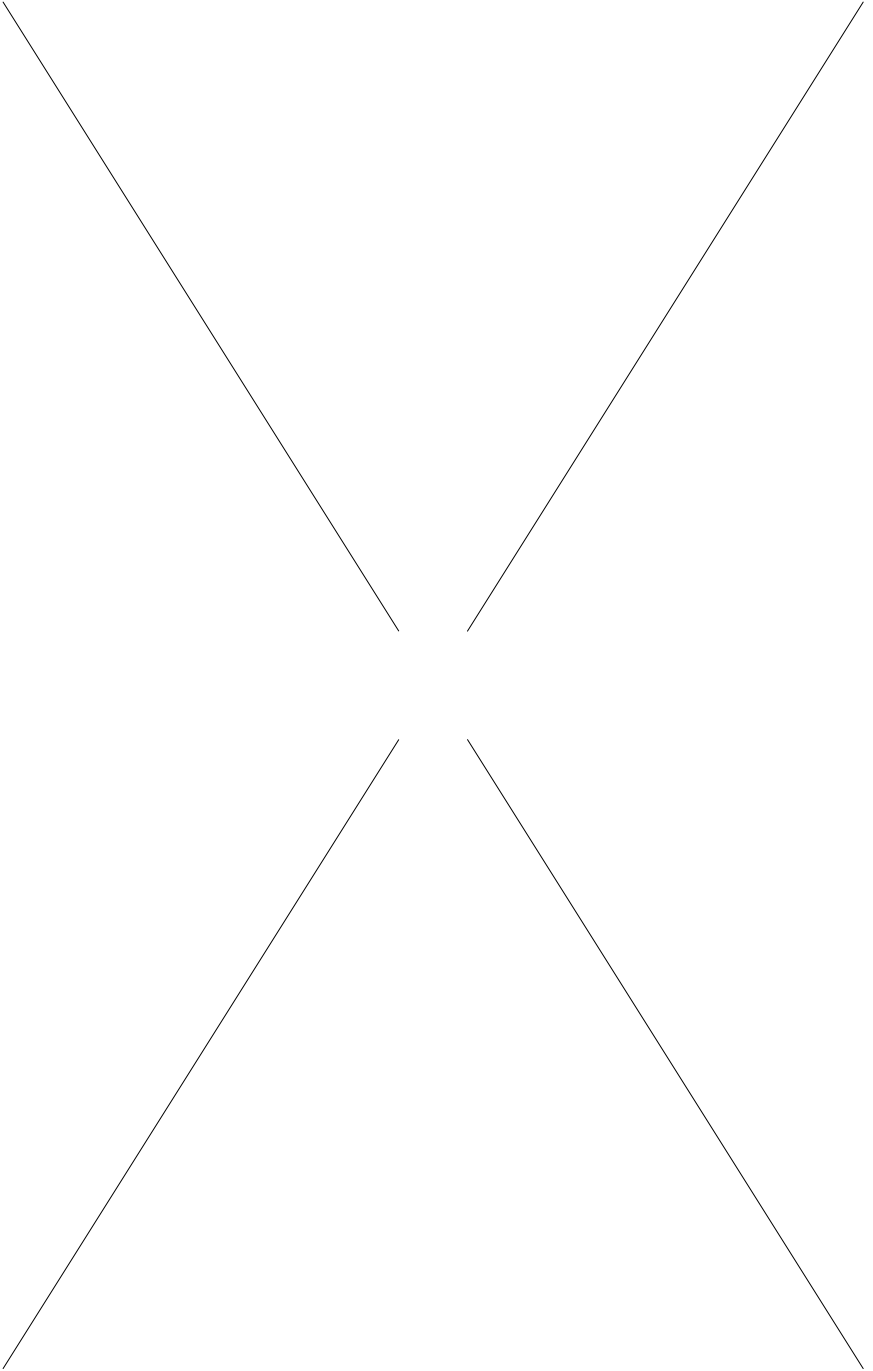
odlišných perspektiv stalo možným. Několik kolegů z Essexské univerzity také četlo a opakovaně komentovalo rané verze a kapitoly této knihy. Především bych chtěla poděkovat členům skupiny pro politickou teorii na Essexské univerzitě za jejich povzbuzení a zapojení do přípravy tohoto projektu. Jsem obzvláště vděčná Albertu Wealovi a Sheldonu Leaderovi, stejně tak Jasonu Glynosovi a Davidu Howarthovi za trpělivé pročitání raných verzí kapitol této knihy. Velmi také oceňuji čas a pozornost, kterou David Howarth a Jason Glynos věnovali čtení a komentování konečné verze rukopisu. James Tully a David Owen četli rukopis pro nakladatelství Cambridgeské univerzity a poskytli mi nesmírnou pomoc, jak co se obsahu argumentů týká, tak strukturování textu. Zvláštní poděkování patří Davidu Owenovi za to, že se se mnou sešel, aby rukopis důkladně prodiskutoval. Nestává se často, aby se autor setkal s tak erudovaným čtenářem. Řada dalších kolegů a přátel mi během různých příležitostí, kdy jsem prezentovala části této knihy, poskytla své komentáře. Michael Freeden mě laskavě pozval, abych přednesla přednášku na Centru pro politické ideologie v Oxfordu, a měla jsem prospěch jak z jeho komentářů, tak z komentářů jeho studentů. Rozpracovanou třetí kapitolu jsem prezentovala na kolokviu k politické teorii na Northwesternské univerzitě, kde Bonie Honig a Linda Zerilli detailně komentovaly mé argumenty. Linda Zerilli mi poté poskytla extrémně pozorný komentář a myšlenkově provokativní otázky. Části argumentů jsem prezentovala také na konferenci v Kodani, kde mi Eva Sørensen a Jacob Torfing z Centre for Democratic Network Governance na Roskildské univerzitě poskytli podporu a vždy se ochotně zabývali mými argumenty. Také Lasse Thomassen z univerzity v Limericku svým obvykle vlídným způsobem prověřil moje argumenty. Konečně Andy Schaap, Samuel Chambers, Alex Thomson a Emilos Christodoulidis mne přinutili znovu promyslet a obhájit mé argumenty na podnětném workshopu, který se uskutečnil v Edinburghu.

Chtěla bych rovněž poděkovat Leverhulmově nadaci, od níž jsem na začátku tohoto projektu získala roční výzkumné volno. Department of Government na Essexské univerzitě mi také v klíčových okamžicích rozvoje projektu velkoryse poskytl studijní volno. Chtěla bych obzvláště poděkovat Davidu Sandersovi za jeho podporu. Jsem také vděčná kolegům, kteří během mého studijního volna po mně převzali vedení studentských prací. Zvláštní poděkování si zde zaslouží David Howarth a Jason

Glynos, kteří za mě převzali dodatečné břemeno učení a vedení prací. Stejně tak si poděkování zaslouží Sarah Birch a Hugh Ward. Měla jsem také velké štěstí, že jsem měla pomoc Noreen Harburt, která byla tak laskavá a poskytla mi v závěrečných stadiích přípravy pomoc s konečnou úpravou bibliografie a úpravou textu. V tomto ohledu bych také ráda poděkovala Johnu Haslamovi, Carrie Cheek, Joanně Breeze a Sue Dickinsonové za jejich pomoc a pečlivou radu při provádění rukopisu procesem konečné přípravy.

Konečně, mám také dluhy více osobní povahy. Jsem vděčná - více než slova mohou vyjádřit - za lásku a podporu od mé rodiny: Jamesovi, jehož srdečné naladění mi umožnilo vidět proces psaní z nadhledu, Davidu Howarthovi, který byl jedním z mých nejkritičtějších čtenářů, mé sestře Betsy Stolzové a mé matce Nandě Norvalové, jejichž povzbuzování mě podporovalo v průběhu celého projektu.

První kapitola byla publikována v S. Critchley a O. Marchart (eds.), *Laclau. A Critical Reader* (Abingdon, Oxon.: Routledge 2004). Třetí kapitola byla publikována v *Political Theory* 34, no. 2 (2006), 229-255.

Úvod

**K AVERZIVNÍMU
POJETÍ DEMOKRACIE**

„Nevycházíme od konkrétních slov,
ale od jistých událostí nebo činností.“¹

Demokratické volby v Jižní Africe a následná zkušenost Komise pravdy a smíření, které obě jsou příkladem tzv. třetí vlny demokratizace, kladou demokratické teorii základní otázky. Například: jakým způsobem dochází k ukotvení demokratických praktik ve společnosti? Jaký je vztah mezi těmito procesy a osvojením si demokratické subjektivity? Jak máme vysvětlit artikulaci politických požadavků a jejich vztah k ustavování politické identity a společenství? I když se tyto otázky zdají být více naléhavé ve společnostech, které se právě nacházejí v období přechodu k demokracii, nejsou zcela nepodstatné pro fungování již ustavených demokracií. Otázky politického společenství, formování a vyjadřování politických

¹ L. Wittgenstein, *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*, ed. C. Barrett (Oxford: Basil Blackwell 1989), s. 3.

požadavků či podporování demokratických forem občanství jsou i nadále velmi důležité dokonce i ve společnostech s dlouhou demokratickou tradicí. V jejich kontextu však tato témata získávají poněkud jinou podobu. Jejich tématem není především počáteční ustavení demokratických forem subjektivity a společenství, ale jejich udržování a znovuožívání. Bylo by však mylné domnívat se, že tyto dva druhy otázek jsou ve své podstatě zcela odlišné proto, že mají svůj původ v odlišných kontextech, neboť to by předpokládalo příliš velkou mezeru mezi procesy inovace a znovuoživení tradice. Argumentace, kterou rozvádím v této knize, vychází z tohoto ústředního tématu a snaží se vypracovat pojetí demokratické praxe, které, když přemýšlí o inovaci a obnově, zároveň bere v potaz dobře ustavené tradice. Při uvažování o těchto tématech by bylo možné očekávat, že demokratická teorie bude schopná poskytnout hluboké porozumění těmto procesům a kritické nástroje pro jejich analýzu. Ve skutečnosti je to však mnohem komplikovanější. Pro velkou část politické teorie, a demokratické teorie obzvláště, platí, že se distancuje od každodenních praktik, vazeb a záležitostí demokratického života. I přesto, že většina politických teoretiků by se shodla na tom, že takováto distance je nutná pro teoretizování a přemýšlení o demokratickém životě, je nutné si uvědomit, že tato distance může nabrat rozličných podob a může plnit různé praktické a teoretické funkce.² V nejlepším případě nám může poskytnout potřeb-

2 V otázce abstrakce lze zaujmout celou řadu možných pozic. Jak tvrdí O'Neill, abstrakce je nutná a přijatelná pouze proto, že abstrahuje nebo odděluje závorkami predikáty, které jsou o daném objektu pravdivé. (Srov. O. O'Neill, *Political liberalism and public reason: A critical notice of John Rawls, Political Liberalism, The Philosophical Review* 106, no. 3 (1997), s. 419.) Onora O'Neill ovšem také naznačuje, že abstrakce musí být odlišena od idealizace, která nahrazuje pravdivé výroky falešnými. (O'Neill se domnívá, že Rawlsovo a Habermasovo pojetí racionálního jednání činí tuto chybu idealizace.) I přestože uznává, že idealizace může být velmi nápomocná při tvorbě teorie, tvrdí, že se ukazuje být obzvláště problematickou v případě praktického usuzování (reasoning), „jehož cílem je (do jisté míry) uzpůsobit svět určitým pojmům nebo principům.“ (O'Neill, *Political liberalism and public reason*, s. 419.) Laclau zaujímá víceméně podobnou pozici v otázce nutnosti abstrakce, i když se jeho dekonstruktivní čtení odlišuje od O'Neill. Se zřetelem k otázce „transcendentálnosti“ Laclau (podobně jako O'Neill) tvrdí, že „transcendentální dimenze je nevyhnutelná“, neboť neexistuje „objekt bez podmínek možnosti jejího překročení“. Tvrdí ovšem (oproti O'Neill), že „transcendentálnost v jejím pravém smyslu je nemožná (to je také důvod, proč můžeme mluvit o kvazi-transcendentálních)“, protože není možné vytyčit jasnou hranici mezi transcendentálním a empirickým. (Srov. E. Laclau, *Identity and hegemony: The role of universality in the constitution of political logics*, in J. Butler, E. Laclau a S. Žižek, *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary Dialogues on the Left*, (London: Verso 2000), s. 76.) Habermasovo pojetí „rekonstruktivní sociologie“ je v tomto ohledu důležité a důvod je již zachycen v názvu jeho knihy *Faktizität*

nou představivost, s níž můžeme udržovat a prohlubovat demokratický život. V tom nejhorším nám může zabránit zabývat se politickou teorií takovým způsobem, který se obrací k našim praktickým potřebám.³ V následujícím výkladu bude mým cílem přeorientovat demokratickou teorii podle osy toho, co by Wittgenstein nazval naší „pravou potřebou“, a to tím, že ozřejmím, co skutečně děláme a k čemu se zavazujeme, když se společně podílíme na demokratickém životě.⁴ Jak budu tvrdit, je v tomto kontextu obzvláště důležité porozumět procesu, jakým vůči sobě navzájem vznášíme požadavky a jakým kritizujeme nebo bráníme ustavené normy a praktiky, stejně tak bude důležité prozkoumat způsob, jakým jsou naše identity jako identity demokratických občanů posilovány prostřednictvím demokratických praktik. Klíčové otázky, které stojí v pozadí mého tázání, mohou být formulovány takto: Jak se z nás stávají demokratičtí občané a jakou roli při tom hraje artikulace politických požadavků? Jak máme porozumět utváření a náhlé erupci nových požadavků, a jak porozumět způsobu, jímž jsou tyto požadavky vyjadřovány? A jak se tyto požadavky, když již jsou vyjádřeny, stávají obecnými, a co nám tyto požadavky a nároky říkají o vztahu mezi demokratickými občany? A poněkud obecněji, jak máme vysvětlit souhru tradice a inovace v demokratickém životě, a jaké světlo může stávající demokratická teorie vrhnout na tyto otázky, které mají svůj původ v demokratické politice? Zatímco většina demokratické teorie se oprávněně zabývá tím, co bychom měli dělat, když

und Geltung. Naznačuje, že idealizace proceduralismu může být spojena s empirickým výzkumem prostřednictvím určení „částí a fragmentů ‚existujícího rozumu‘, který je již vtělený do politických praktik“. Toto ovšem ústí do řady idealizací, které jsou Onorou O'Neill a Laclauem chápány jako nelegitimní. (Srov. J. Habermas, *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, (Cambridge: Polity Press 1997), s. 287.)

- 3 O'Neill naznačuje, že toto zaměření se obrací k potřebám „diváků, kteří hledají způsob, jak posoudit nebo zhodnotit to, co se stalo“. O. O'Neill, *Bounds of Justice* (Cambridge: Cambridge University Press 2000), s. 7. Ačkoli posuzování je naprosto legitimní, vše závisí na tom, jak je teoretik k němu situován.
- 4 „Předsudek krystalické čistoty může být odstraněn jedině tak, že obrátíme celé své uvažování jiným směrem. (Dalo by se říci: uvažování musí provést určitý obrat, ale tak, že osou otáčení bude přitom naše pravá potřeba.)“ L. Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, přeložil J. Pechar (Praha: Filozofický ústav AV ČR 1993), § 108, kurziva Wittgenstein. Cavell naznačuje, že pravá potřeba zde může být pochopena v protikladu k dovolávání se „falešných“ potřeb při filozofování, které například vyžaduje, že ve slovech, která užíváme, „musí být něco společného“. Tento druh požadavků často vede ke ztrátě lidského hlasu. Srov. S. Cavell, *Philosophy the Day after Tomorrow* (Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press 2005), s. 199.

se zapojujeme do demokratických praktik, v této knize se chci posunout od těchto témat k jiné sadě otázek a závazků. Moje tázání nevychází ani tak z pátrání po tom, co bychom měli dělat v nejlepším z možných světů, ale spíše z toho, co, jak budu tvrdit, je nevyhnutelný pocit „nedočkavosti“. Tento pocit, který je poháněn vědomím, že by mohlo být líp, bývá často vyjadřován v podobě zklamání ze stávajících praktik, jež jsou spojeny se současným demokratickým životem.

DEMOKRACIE, ZKLAMÁNÍ A PERFEKCIONISMUS

Jeden současný komentář o tom, co bývá vnímáno jako hluboce zakořeněný neduh současných společností, a který se odvíjí v duchu jisté pevně ustavené linie současného myšlení, naznačuje, že narůstající pocit nespokojenosti s formální politikou by bylo nejlépe možné vysvětlit prostřednictvím řady nedorozumění o povaze demokracie.⁵ Jak poznamenává Gerry Stoker, „občané nejsou schopni plně docenit to, že politika nakonec zahrnuje kolektivní vynucení rozhodnutí, že vyžaduje složitý proces komunikace a že obecně vede ke zmateným kompromisům.“⁶ Z pohledu této perspektivy je politika zkrátka určena k tomu, aby způsobovala zklamání. Stoker nicméně trvá na tom, že je důležité vzít do úvahy skutečnost, že v řádně fungující demokracii je vždy možné znovu zahájit diskusi o jakémkoliv konkrétním tématu. To, co tedy zpočátku vypadá jako teze snižující hodnotu, slouží ke zdůraznění otevřenosti demokratických interakcí. To v sobě zahrnuje „nejobtížnější ze všech lidských dovedností: pozorně naslouchat názorům ostatních a vyjádřením jejich zájmů.“⁷ Tato „nejobtížnější ze všech lidských dovedností“ může být v mnoha ohledech chápána jako hlavní téma této knihy, neboť vyvolává otázku po tom, co Cavell nazývá „konverzací spravedlnosti“, i když je nutné zdůraznit, že konverzace v tomto ohledu není jenom o mluvení, ale o celém „způsobu života pospolu“, způsobu, který je mlhavý a neprůhledný, v němž mezi nej-

5 Srov. např. M. Warren, What can democratic participation mean today?, *Political Theory* 30, no. 5 (2002), s. 677–701, a R. D. Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community* (New York: Simon and Schuster 2000).

6 G. Stoker, *Why Politics Matters. Making Democracy Work* (Basingstoke: Palgrave Macmillan 2006), s. 10.

7 Stoker, *Why Politics Matters*, s. 10–11.

více potřebné ctnosti náleží schopnost naslouchat, citlivost k odlišnosti a otevřenost ke změně.⁸

Zklamání ovšem není pro naši diskusi o demokracii relevantní jenom z empirického hlediska. Zklamání, nedočkavost či dokonce pocit krize jsou stejně tak důležité při vypracovávání teoretického vysvětlení demokracie. Je nezpochybnitelné, že dnes demokratičtí teoretici a teoretičky od Habermase po Rawlse, od Iris Marion Young po Connollyho či Laclaua a Mouffe vycházejí z pocitu zklamání ze současného uspořádání a z jej doprovázejícího naléhání poskytnout místo něj něco lepšího. Například Habermas vychází z výkladu ztráty orientace a sebedůvěry, jimž čelí občané v současných západních společnostech, které se řídí vládou práva, ale čelí výzvám ekologických mezí růstu, globální nerovnosti a imigrace ze zbídačených regionů.⁹ Stojí však za povšimnutí, že tento příklad je téměř bezprostředně následován odmítnutím defetismu a odvoláváním se na příslib radikální demokracie. Habermas v tomto ohledu naznačuje, že vláda práva nemůže být uskutečněna nebo zachována bez radikální demokracie: „soukromoprávní subjekty nemohou požívat rovné individuální svobody, pokud *samy o sobě*, ve společném výkonu své politické autonomie, nebudou mít jasno v otázce ospravedlnitelných zájmů a standardů. Občané sami musí souhlasit v základních podmínkách, za nichž s rovnými bude zacházeno rovně a s nerovnými nerovně.“¹⁰ Toto specifické tvrzení pojednám detailněji v následujících kapitolách. V tomto okamžiku je však pro nás důležitý Habermasův důraz jak na potřebu požadovat svobodu jako naši svobodu, tak to, že se tak má dít za podmíněk, v nichž je sama rovnost nejistá a nemůže být dána nebo předpokládána.

Toto jsou témata, která jsou v tomto textu ve hře. V následujících kapitolách vyložím a budu obhajovat perfekcionistačtí pojetí demokracie, které je vnímavé k vynořování se požadavků vyvstávajících z běžných aktivit demokratických občanů, ale jsou v rozporu s jádrem dominantních norem uznání legitimních požadavků a tradičních způsobů, jak se s nimi

8 S. Cavell, *Cities of Words. Pedagogical Letters on a Register of the Moral Life* (Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press 2004), s. 172–174.

9 Habermas, *Between Facts and Norms*, s. xlii.

10 Ibid.

vypořádat.¹¹ Toto pojetí má několik rysů, na něž bych nyní ráda upřela pozornost. Je důležité, že vychází z vynořování se požadavků, které mají svůj původ v každodenních aktivitách demokratických občanů a které jim věnuje pozornost. Důraz na běžnou zkušenost v tomto ohledu nenaznačuje jenom zájem o specifickou naši demokratických praktik, jazyka a komunikace, ale také vypovídá o gramatice našich demokratických praktik, zkrátka vyjadřuje tak zájem o naši vzájemnou vnímavost. Mimoto je důležité i to, že můj pohled se zabývá i vynořováním se požadavků a vztahů mezi takovými požadavky a existujícími praktikami a tradicemi. Perfekcionismus, který není doménou „těch, kteří se staví proti spravedlnosti a benevolentní vypočítavosti, ale je doménou těch, kteří cítí, že byli zbaveni vlády nad sebou samými, kteří ve skutečnosti cítí, že vláda nad sebou samými byla zbavena většina lidí, nebo se jí sama zbavila“,¹² nám zde může poskytnout vodítko. Perfekcionismus, pokud jej charakterizujeme tímto způsobem, nás navrácí k tomu současnému neduhu v demokratické teorii a praxi, který jsem popsala jako jistou netrpělivost se současností a se sebou samým nebo jako jisté zklamání z nich. Cavell to formuluje takto. Perfekcionismus, jak tvrdí,

poskytuje stanovisko, z něž může být posuzován současný stav lidského bytí a dosa-hován jeho budoucí stav, nebo naopak současnost může být nahlížena jako cennější než náklady na její změnu. Samotná koncepce rozštěpeného jáství a rozdvojeného světa, snad aby poskytla útočiště požadavkům či touhám po reformě nebo proměně světa, poskytuje úsudek o světě tak, jak je, když je poměřován se světem, jak by mohl být, a vede tak k vyjádření zklamání ze světa tak, jak je, jako se scénou lidského jednání a vyhlídek.¹³

Jinými slovy, perfekcionismus naznačuje blízký vztah mezi naším zklamáním ze stávajících politických praktik a touhou po něčem lepším.

Ovšem, jak budu důkladněji vysvětlovat později, moje obhajoba perfekcionismu je rozhodně neteleologická, protože nám upírá možnost vytvořit seznam rysů nebo charakteristik, které by nám, pokud by byly dosaženy a zavedeny, mohly poskytnout schopnost tvrdit, že nám (a našim

11 Moje práce v tomto ohledu jde zjevně ve stopách Jamese Tullyho a Stanleyho Cavella.

12 Cavell, *Cities of Words*, s. 25.

13 Cavell, *Cities of Words*, s. 2.

institucím) „nelze nic vytknout“.¹⁴ Neposkytuje nám žádný konečný stav, kterého bychom měli dosáhnout, právě proto, že tyto požadavky (na sadu vymezených rysů a na jasně definovaný konečný stav) podstupují riziko jak teoreticky, tak prakticky přehnaného sebeuspokojení. Pokud bychom se soustředili pouze na sadu rysů, riskovali bychom, že se budeme soustředit pouze na některé prvky, nebo že vyloučíme další, často nepředvídané a nepředvídatelné události, záležitosti a požadavky, které se mohou objevit. Vypracování takového pojetí perfekcionismu, které by bylo slučitelné s požadavky demokracie, vyžaduje rozchod s představou, že je zde jedna cesta nebo jeden způsob bytí ve světě, který by mohl být modelem, jež by měli všichni následovat.¹⁵ Řečeno jinými slovy, perfekcionismus, který hodlám obhajovat, uznává převahu bytí nad myšlením. Toto pojetí tak bude vyžadovat pozornost nejenom k vynořování se požadavků, ale také k formování prostoru, v němž a vůči němuž jsou požadavky artikulovány a vůči vztahům mezi námi a ostatními, stejně tak jako k našim vztahům k nám samotným, které z toho vyplývají. To, co Cavell nazývá „averzí ke konformismu“, slouží v tomto ohledu jako vodítko mé argumentace, které pomáhá při formování mého kritického potýkání se se současnou demokratickou teorií. Konformismus, jak naznačuje Cavell, nás zotročuje. Averte ke konformismu, tj. averze k požadavkům konformity, politicky směřuje naši pozornost k těm aspektům demokratické gramatiky, která zdůrazňuje naši demokratickou odpovědnost, k nutnosti věnovat pozornost užívání našeho politického hlasu a k požadavkům na společenství, které je tím nevyhnutelně evokováno a/nebo popíráno.

Témata, kterým se věnuji v této knize, se vynořují na pozadí rychle se měnícího sociálního a politického světa. V nedávné době bylo věnováno mnoho pozornosti lokálním a globálním výzvám adresovaným tradičním

14 Srov. Cavellovo pronikavé pojednání Rawlsovy diskuse podmínek, za nichž můžeme tvrdit, že nám „nelze nic vytknout“, in Cavell, *Cities of Words*, s. 164–189.

15 Cavell poznamenává, že „pohyb od obrazu cesty duše ve výkladu [Platónovy] Ústavy (duše, jež je zdokonalitelná pro vrchol filozofie pouze pro několik málo, kteří tvoří aristokratickou třídu) k demokratické potřebě zdokonalování je pohybem od představy, že je zde někdo (nazvějme jej Sokratem), kdo pro každého z nás reprezentuje vrchol cesty, k představě, že každý jeden je oním reprezentantem pro druhého... Emersonova studie náleží k této (demokratické, univerzální) reprezentativnosti ... kterou nazývám ‚zastupováním‘ ... jako vztahu, který zároveň zaujímáme k druhým a sami k sobě.“ Cavell, *Conditions Handsome and Unhandsome. The Constitution of Emersonian Perfectionism*, The Carus Lectures 1988 (Chicago: University of Chicago Press 1990), s. 9.

oblastem demokratické participace a jejich domnělým důsledkům pro národní demokratické instituce. Toto obnovení demokratických výzev se však zároveň odehrává v prostředí, v němž jsou vyjadřovány vážné obavy z nedostatku zájmu a apatie, která se ukazuje u občanů zemí s dlouho ustavenou demokratickou tradicí. Stejně tak mezinárodní prostředí prošlo řadou významných změn: od „sametových revolucí“ na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století po „barevné revoluce“ prvního desetiletí 21. století. Ve všech těchto případech jsme byli svědky složitého ovlivňování se mezi starobylými a ctihodnými demokratickými tradicemi a výzvami, které představovaly nové formy přechodu k demokracii. Tato souhra mezi inovací a obnovou na jedné straně a tradicí na straně druhé klade otázky, které jsou důležité pro úvahy o demokratické gramatice, kterou chápu jako horizont vymezující, co je v daném čase možné říct a učinit, stejně tak jako to, co můžeme očekávat od ostatních a co ostatní mohou očekávat od nás při vzájemném vznášení požadavků. Zároveň nám to také umožňuje opětovně promyslet proces, jímž se demokratická obnova objevuje na scéně a ustavuje se. Tyto procesy jsou mimoto podnětné i při přemýšlení o rozšiřování a navrhování demokratického imaginárna, rozsahu demokratických horizontů a požadavků vznesených jejich jménem. Tyto úvahy vznikající v prvním desetiletí 21. století však nemohou být převážně optimistické. Projekt násilného vynucení demokracie v Iráku a plytkost jejího zavádění jinde vrhá stín na jakoukoliv představu možnosti, který doprovázel pád berlínské zdi a počátky vlny demokratizace, která jej následovala. Objevení se nových oblastí zápasu, v nichž není nic jistého, by nás mělo upozornit na to, kolik je toho v sázce v současných teoretických a praktických debatách o demokracii. Tyto otázky se mě, jako někoho, kdo byl svědkem přechodu k demokracii v Jižní Africe, hluboce dotýkají a jsou pro mě obzvláště teoreticky zajímavé.¹⁶

16 Jak tvrdí Grassi: „Každý problém, který se nás dotýká, nemůže a nesmí být pochopen pouze abstraktním a čistě formálním způsobem. Pokud otázka, která se nám předkládá, má mít základ, potom se nás musí dotýkat způsobem, který překračuje subjektivní meze.“ E. Grassi, *Rhetoric as Philosophy*, (Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press 2001), s. 1.

PŘESMĚROVÁNÍ DEMOKRATICKÉ TEORIE

Argumentace, kterou předkládám v této knize, částečně vychází z dlouhodobého zájmu, ale také z jisté nespokojenosti s politickými náhledy, ke kterým můžeme dojít na základě poststrukturalistického přístupu k politické teorii. Obrat k teorii deliberativní demokracie, jehož cílem bylo vyřešit to, co považuji za matoucí a hluboce zakořeněné problémy jak v normativní teorii hlavního proudu, tak v poststrukturalismu, se v tomto ohledu ukázal být obohacující zkušeností. V tomto textu se tedy kriticky zabývám oběma těmito tradicemi, abych vysvětlila, co považuji v našich současných pojetích demokracie za problematické. Kromě toho čerpám do velké míry inspiraci z pozdního Wittgensteina a pokusila jsem se proniknout a rozšířit jeho teoretická a etická stanoviska proto, abych jejich prostřednictvím mohla analyzovat současnou politiku obecně a obzvláště pak demokratickou teorii. Metoda a povaha jeho filozofických postřehů se v tomto procesu pro mě staly stálými společníky. Jeho obraz přivádění slov domů k jejich běžnému užití spolu s podivně záhadným pojetím běžné zkušenosti mě upozornily na exces abstraktivismu a z něj vyplývajícího požadavku na demokratická pravidla a standardy, který má svůj původ mimo oblast našich běžných aktivit a závazků. Podobnou inspiraci jsem našla v díle Jacquesa Derridy, především v jeho důkladné pozornosti k detailům a odstínům textů, ale také v jeho neustálém prolamování kontextu, které někdy poskytuje závrtný pohled na projednávaná témata. Moje čtení obou myslitelů vychází z předpokladu, že jejich dílo nemůže být chápáno pouze jako propedeutika k politické analýze, která tak může být oddělena od normativních stanovisek. S řadou dalších autorů naznačuji, že Wittgensteinovo a Derridovo potýkání se s filozofickou tradicí je hluboce prostoupeno jistou etikou, která má důležité důsledky pro to, jakým způsobem můžeme využít jejich díla k politické analýze.¹⁷

17 Rozbořem Wittgensteina a jeho vztahem k etice a politice se detailněji zabývám ve čtvrté kapitole. Debata o vztahu dekonstrukce a etiky je rozsáhlá. Srov. například D. Wood, *The experience of the ethical*, in R. Kearney and M. Dooley (eds.), *Questioning Ethics. Contemporary Debates in Philosophy* (London: Routledge 1999), s. 105–119; S. Critchley, *The Ethics of Deconstruction. Derrida and Levinas* (Oxford: Blackwell 1992); J. Dronsfeld and N. Midgley (eds.), *Responsibilities of Deconstruction* (PLI, Warwick Journal of Philosophy 6, University of Warwick, Summer 1997); E. Laclau, *Deconstruction, Pragmatism, Hegemony*, in S. Critchley, J. Derrida, E. Laclau and R. Rorty, *Deconstruction and Pragmatism*, ed. C. Mouffe (London:

V případě Derridy je tento přístup ospravedlněn v jeho vlastních textech a intervencemi do oblasti politické teorie. V případě Wittgensteina bylo moje čtení připraveno současným oživením zájmu o jeho dílo mezi současnými politickými teoretiky. Následují příkladná zkoumání Wittgensteinových úvah v politické teorii, jak byla rozvinuta Cavellem, Tullym a Lindou Zerilli, jejichž zájem o běžnou zkušenost byl v tom, že mi umožnil artikulovat to, co míním averzivní demokracií, rozhodující.

Výzvy tradičním podobám demokratické participace v ustavených demokraciích, stejně jako současné přechody k demokracii, pokládají otázky, které v současné demokratické teorii nejsou adekvátně zodpovězeny. V tomto ohledu je nutné zdůraznit dvě klíčové oblasti. První se týká povahy demokratické argumentace. Moje zaujetí různými aspekty argumentace mi umožňuje lépe porozumět mechanismu zapojenému do formování a artikulace nových požadavků, rolím, které v tomto procesu náleží rozumu a rétorice, a významu imaginace při konstrukci a projekci nových politických horizontů, stejně jako šíření konkrétních demokratických požadavků v konkrétním kontextu. Druhá oblast se vztahuje k demokratické subjektivitě. Zde je klíčové pochopit proces formování a udržování demokratických forem subjektivity, roli praktik, vášní a emocionální dimenze identifikace při jejich vytváření a podpoře a povahu vztahů mezi demokratickými občany. Naše porozumění ustavování a udržování demokratického étosu by zůstalo, kdybychom se nezaměřili na tyto procesy, velmi omezené. Navíc v situaci, která je dále omezená nepříměreně abstraktním charakterem velké části současné demokratické teorie, pro niž platí, že političtí teoretici se zdráhají zabývat se aspekty běžné zkušenosti při přemýšlení o gramatice demokracie. Tyto dvě oblasti zájmu jsou v obou hlavních teoretických tradicích, na které se zaměřuji (tj. deliberativní pojetí demokracie, jak je vypracovali Jürgen Habermas a jeho následovníci, a poststrukturalistická pojetí radikální demokracie, která mohou být nalezena v dílech Ernesta Laclaua, Chantal Mouffe a Jacquesa Rancièra), buď nedostatečně teoretizovány, nebo zůstávají zcela nepovšimnuty. Skutečnost, že svou argumentaci rozvíjím z post-analytické wittgensteinovské perspektivy, mi umožňuje zahájit dialog

Routledge 1996), s. 47–68, a A. Norval, Hegemony after deconstruction: The consequences of undecidability, *Journal of Political Ideologies* 9, no. 2 (2004), s. 139–157.